

Nº 172
mei-jun-jul-aug
2023

museum nieuws

museum

Verantwoordelijke Uitgever
Sabine De Schryver - Voorzitter

Redactie
Francis Huijbrechts
Bruno Kayaert
Peggy Mertens
Sara Van Cotthem

Redactiemedewerkers in dit nummer
Francis Huijbrechts, Anne Van Puymbroeck,
Sara Van Cotthem

Grafische Vormgeving en drukkerij
Opmaak: Miranda Mattheus - Team Grafische
Vormgeving & Multimedia
Druk: Reclameland

Secretariaat
Noordster - 11de verdieping
Ellermanstraat 21 - 2060 Antwerpen
Ondernemingsnr. 0452.394.142 - RPR Antwerpen

Telefoon
02 577 80 00

E-mail:
da.museum.antwerpen@minfin.fed.be

Webpagina
www.nationaaldouanemuseum.be

Prijs - OPGELET, NIEUW REKENINGNUMMER!
€3 voor 3 nummers per jaargang te storten op
nieuw rekeningnummer BE54 0019 4111 5597

nie

Inhoudsopgave

>>	Voorwoord	3
>>	In Memoriam: Karel Kolen	4
>>	Douaniers gevraagd voor de suikercampagne!	6
>>	Bruiklenen zitten in de lift	13
>>	Bekende douanier: Herman Melville	16
>>	Botersmokkel onderwerp van eindwerk	19
>>	Dennenburg: toplotatie voor onze expo	20
>>	Douaneloodjes leggen het loodje	22
>>	Nieuw uniform voor het D&A-museum	29

Voorwoord

Beste lezer,

DANK U WEL!

Iets vroeger dan verwacht kan ons magazine niet langer gedrukt worden door de drukkerij van de FOD Financiën. Jammer, want we waren altijd zeer tevreden over de fijne samenwerking met de collega's van Fedopress. Zij waren al net zo begeistert als wijzelf.

Gelukkig vonden we – in samenwerking met de collega's van de dienst Communicatie van de AAD&A – collega Miranda Mattheus van het team Grafische Vormgeving en Multimedia van de FOD Financiën bereid om de lay-out voor haar rekening te nemen. We zeggen dan ook graag 'MERCI', beste collega's want het zag er even naar uit dat we u, lieve lezers, geen nieuw nummer zouden kunnen aanbieden. Maar, de oplossing die we nu aangereikt krijgen, is super natuurlijk.

Het goede nieuws is bovendien dat we met de financiële steun van jullie allen het abonnementsgeld van het Museumnieuws niet zullen moeten opslaan. Dus mogen we onze lezers, die hun abonnement van minimum € 3 nog niet betaald hebben, vriendelijk vragen dit alsnog te doen? We hebben de centjes hard nodig om jullie in de toekomst boeiende en verzorgde artikels te kunnen aanbieden. Alvast hartelijk dank!

@Danny Proost

Wie we ook zeker niet mogen vergeten te danken, is onze voorzitter Sabine De Schryver, nu ze na een prachtige carrière op 1 mei met pensioen gaat. DANK U, Sabine, voor de Daadkracht waarmee u onze problemen aanpakte, de Aandacht die ons D&A-museum maar ook wijzelf van u kregen, de Nuttige tips en de rijke Kennis die u met ons wilde delen. U zorgde er bovendien steeds voor dat vergaderen niet saai was, maar een enthousiast zoeken en vinden van oplossingen voor allerlei problemen die er op onze weg kwamen. Het is spijtig dat we u moeten laten gaan, maar u kan terugkijken op een fantastische loopbaan vol hard werk. Nu is het dan ook tijd voor een nieuw en boeiend hoofdstuk. We wensen u en uw partner veel leuke en warme momenten toe in een bijzonder goede gezondheid.

Tot slot nog een woordje aan onze lieve lezers: We hopen dat u opnieuw kan genieten van de artikels die we u in dit nummer brengen en willen u uiteraard bedanken voor de immense steun die u ons al jaren biedt.

Anne Van Puymbroeck, secretaris

IN MEMORIAM KAREL KOLEN

1942 – 2022

DOOR FRANCIS HUIJBRECHTS

Op 22 december 2022 overleed in Turnhout Karel Kolen, voormalig medewerker van ons museum.

Karel werd in 1942 geboren in de grensgemeente Weelde, maar woonde een groot deel van zijn leven in Turnhout. Hij ging in dienst bij Douane en Accijnzen en werkte tot aan zijn pensioen met Frans Van Gompel op het Economaat van de Gewestelijke Directie Antwerpen.

Op vraag van Jos Geeraerts raakte Karel als vrijwilliger betrokken bij het D&A-museum. Hij werd in maart 2003 effectief (stemgerechtigd) lid bij onze museumvereniging en hij nam regelmatig deel aan de algemene vergaderingen. Karel was ook een welkome versterking van de 'technische ploeg', samen met Jos Geeraerts en Jean Vets. Naast hun nauwgezette werking rond de collectiestukken en in het Documentatiecentrum waren er immers altijd wel enkele klusjes uit te voeren. We konden tevens op hem rekenen bij de opbouw van tijdelijke tentoonstellingen, zoals voor de erfgoeddagen in Antwerpen of op verplaatsing, voor bijvoorbeeld de Vloeddagen in Zeebrugge.

Een ander werkpunt was het geleidelijk samenbrengen van onze collectie onder één dak. Toen Karel bij het museum kwam, zaten onze stukken – zowel de objecten als de archiefstukken – verspreid over een achttal locaties. Niet alleen in de regio Antwerpen, maar ook in opslagplaatsen in Meer en Heist-op-den-Berg.

Nadat het Depot was gecentraliseerd in de Spitsenstraat en in 2011 de museumruimte in onze nieuwe stek aan de Ellermanstraat was geopend, haakte Karel echter stilaan af. De zorg voor zijn echtgenote Lea, die met ernstige gezondheidsproblemen te maken kreeg, en de afstand van Turnhout naar Antwerpen, maakten het minder evident. Karel was wel steeds bereid te komen als Jos of Jean hem om hulp vroegen. Graag geven we dan ook Jos Geeraerts hier het laatste woord: 'Hij was een toffe collega én vriend.'

Vanuit het D&A-museum willen we onze steun betuigen aan de familie en vrienden van Karel.

*Karel Kolen tussen Jos Geeraerts en Jean Vets, de twee andere sterkhouders van onze 'technische ploeg'.
(©Francis Huijbrechts, 2004)*

DOUANIERS GEVRAAGD VOOR DE SUIKERCAMPAGNE!

DOOR ANNE VAN PUYMBROECK

Lange tijd werd ruwe suiker uit suikerriet ingevoerd in ons land, tot een Berlijns chemicus ontdekte dat er ook suiker kon gehaald worden uit de suikerbiet, een groente die in België zelf kon geteeld worden. In het midden van de 19de eeuw rezen de suikerfabrieken als paddenstoelen uit de grond. Gezien er heffingen rustten op suiker, waren douane- en accijnsambtenaren nooit ver uit de buurt. Tijdens de suikercampagnes werden er door onze Centrale Administratie douaniers opgeroepen om de productie van suiker in de suikerfabrieken te bewaken. Enkele getuigenissen brengen dat verleden weer tot leven ...

EIGEN SUIKER DANKZIJ NAPOLEON

Tot halverwege 1700 werd suiker uit suikerriet gewonnen zoals de Indiërs het de rest van de wereld leerden. De Antwerpse Suikerrui refereert, bijvoorbeeld, naar 1550 toen er 15 raffinaderijen nabij de Schelde stonden. Toch was die zoete lekkernij enkel weggelegd voor de welgestelden onder ons, want onder meer het vervoer, de importheffingen en de raffinage dreven de prijs op.

Candico heeft zijn roots in de suikerbakkerijen van de Antwerpse Suikerrui. Ze levert nu nog riet- en kandijsuikerproducten. (Collectie D&A-museum)

In 1747 ontdekte de Berlijnse scheikundige, Andreas Marggraf, dat de inheemse beetwortel (suikerbiet) ook suiker bevat. Men zou denken dat het 'gewone volk' nu ook kennis zou kunnen maken met het begeerlijke goedje, maar de suikerindustrie verhandelde liever de suiker uit suikerriet omdat die meer winst opleverde.

Er kwam pas een kentering toen Napoleon in 1806 de invoer van rietsuiker vanuit Engeland verbood voor al de door hem bezette gebieden – inclusief onze gewesten – en voor al zijn vazalstaten in Europa. De Franse keizer verloor immers het jaar voordien een groot deel van zijn marine in de slag van Trafalgar. Napoleon hoopte daarom zijn aartsrivaal economisch hard te treffen door een continentale blokkade van hun producten en Engeland zo op de knieën te dwingen. Die strategie is niet bepaald gelukt, maar het gaf wel een impuls aan de suikerproductie op het continent. In 1836 telde België niet minder dan 36 suikerfabrieken en tegen 1843 produceerden ze 3.000.000 kg suiker per jaar. Eindelijk daalde de prijs en werd suiker voor steeds meer gezinnen een relatief gewoon gebruiksartikel.

DE STAAT PIKT EEN 'SUIKERKORREL' MEE

De heffing van accijnzen als verbruiksbelasting gaat terug tot ver in de middeleeuwen. In oude geschriften¹ kan men lezen dat in de 18de eeuw, onder het Oostenrijkse bewind, accijnzen geïnd werden op bier, geestrijke dranken, meel, tabak, zout, steenkool, koffie, thee, chocolade, speelkaarten, wijn, goud, zijde, koetsen, vlees, gezouten vis én suiker.

In 1903 kwam er een wet die het accijnsstelsel voor inlandse suiker in ons land regelde. Het tarief op deze suiker bedroeg toen 20 Belgische frank per 100 kilo of ongeveer 0,50 euro. In onderstaande tabel ziet u wat de suikeraccijns in Belgische franken opbracht ten opzichte van het totaalbedrag aan accijnzen in 1913 en 1930.

	1913	1930
Geïnde accijns op suiker en raffinagestroop	22.838	138.777
Totaalbedrag aan accijnzen	139.192	1.530.536

Daaruit kunnen we besluiten dat accijnsheffingen voor een belangrijk bedrag aan fiscale inkomsten zorgden, maar de suikeraccijns daar slechts een kleine plaats van innam. Die inkomsten daalden bovendien nog met de

// DOUANIERS GEVRAAGD VOOR DE SUIKERCAMPAGNE!

jaren. Zelfs toen kort na de Tweede Wereldoorlog (1947) de accijns op inlandse suiker opgedreven werd tot 60 Belgische frank per 100 kilo of circa 1,49 euro. Dat bedrag bleef constant tot de afschaffing van de suikeraccijns.

DOUANEBEWAKING IN DE SUIKERFABRIEK

Regelde de wet van 21 augustus 1903 de vervaardiging en de invoer van suiker, dan dicteerde de wet van 13 juli 1930 de bewaking door douaniers van de productie van de suiker in de fabrieken.

Omdat de productie slechts van september tot december gebeurde, was het niet lonend om het hele jaar een vaste ploeg in dienst te nemen. Daarom stuurde het hoofdbestuur jaarlijks rond juni een oproep naar de douaniers om deel te nemen aan de bewakingscampagne in de diverse suikerfabrieken in het land. Het was dus een vorm van ondersteuning vanuit de Douane aan het handvol collega's van de Accijnzen die het jaar rond in deze accijnsinrichtingen actief waren. Iedere douanier tot de graad van hoofddouanebeambte (financieel assistent) kon zijn kandidatuur stellen. De selectie gebeurde door de Centrale Administratie. Enkel als je signalement 'goed' was en er geen lopende straffen tegen je liepen, maakte je een kans. Eenmaal ter plaatse verbleef je op logement.

De opkomst was groot: de vergoeding was goed en vooral de douaniers die normaal gezien buiten dienst liepen, zagen tijdens de wintermaanden wel heil in de warmte van de suikerfabriek. Hoewel ... de temperatuur steeg er tot 38°C, je zat er constant in het helse lawaai van de machines en het ongezonde suikerstof drong overal door.

*De turbinezaal in de 'Sucrerie de Warneton' (1950)
met achteraan het douaneloodsje.
(©Eugeen Samyn, archief De Schakel)*

*Een blik in de centrifuge.
(Collectie D&A-museum)*

Oud-collega Urbain Oplinus deelt zijn ervaringen: 'Ik was nog maar één jaar in dienst toen ik in 1938 deelnam aan de suikercampagne in Trognée. Ik kreeg daarvoor een detacheringsvergoeding. Eenmaal ter plaatse waren we met vijf collega's: de 'chef de poste' werd aangesteld door de hoofdcontroleur der douane van het ambtsgebied waar de suikerfabriek gelegen was. De 'chef de poste' was altijd iemand die voordien meermaals zelf had deelgenomen als douanier-bewaker in de suikerfabriek en het klappen

van de zweep al kende. De overige douaniers waren zijn adjunten.

Om de beurt zaten we met drie voor acht uur bij de turbines en dat zowel dag als nacht. De vierde collega viel in als iemand van ons zijn rustdag opnam. Samen met de 'chef de poste' namen we de geproduceerde hoeveelheden van de dag op, die in een speciaal register werden genoteerd. Bij de turbines trachtten we de tijd

// DOUANIERS GEVRAAGD VOOR DE SUIKERCAMPAGNE!

te doden met het lezen van een krant of een boek. Toch waren we steeds op onze hoede voor een onverwacht bezoek van de plaatselijke hoofdcontroleur, want we mochten in feite enkel instructies lezen.'

SUIKERCAMPAGNES TIJDENS EN NA W.O.II

Tijdens W.O.II gingen de suikercampagnes in de fabrieken door. Urbain Oplinus vertelde: 'Ik werd in 1943 gedetacheerd – en dit keer niet op eigen aanvraag – naar Sint-Truiden.

Eenmaal ter plaatse, stelde ik tot mijn verwondering vast dat alle gedetacheerde campagneambtenaren getrouwd waren, in tegenstelling tot de vorige keren. Eentje had zelfs zes kinderen. Ik snapte echter al gauw hoe dat kwam. Niet alleen de detacheringvergoeding was aantrekkelijk tijdens de oorlogsjaren, maar ook het witte fabriekspoeder

was een zeer begeerlijk en waardevol goed op de zwarte markt. Zelfs tegen 80 (1,98 euro) en 100 Belgische frank (2,48 euro) per kilo ging de suiker als zoete broodjes van de hand. De fabricage van de suiker werd tijdens de oorlog heel erg gecontroleerd, maar iedereen probeerde toch een graantje mee te pikken. Het was immers oorlog voor iedereen!'

Oud-collega Sylvain Geryl werd in 1949 opgeroepen om naar de suikerfabriek van Moerbeke te gaan, naast Tienen één van de grootste in België: 'Ik was belast met de bewaking aan de ingang van het bedrijf. Die werd 24 uur per dag bewaakt, terwijl er tevens toezicht gehouden werd op de suikerzolder tussen 6 en 22 uur. Wij deden toen nog zes dagen op de zeven dienst in de week, met andere woorden: we hadden de 48-uren week. Mijn bruto jaarwedde bedroeg toen 39.120 Belgische frank (969,76 euro) en ik kreeg voor mijn deelname aan de suikercampagne een dagvergoeding van 153 Belgische frank (3,79 euro). Het logement waar ik verbleef kostte 50 Belgische frank (1,24 euro). Toen werd de nachtschift nog niet vergoed.'

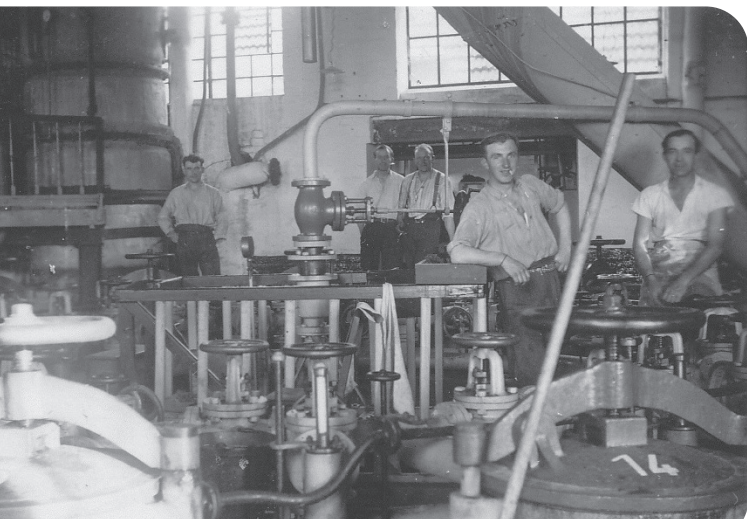

Foto van de 'diffusion' of het verdelen van de pulp om er het sap uit te trekken.

(©Urbain Oplinus in Tognée, archief De Schakel)

*Controle van de opbrengst in Moerbeke (1991),
één van de twee grootste suikerraffinaderijen in ons land.
De andere was Tienen.
(© Gery Schoonaert, archief De Schakel)*

Jaren later kregen ze naast de dagvergoeding ook de zondag- en nachtdiensten uitbetaald en een detacheringvergoeding. De reis naar huis en terug, na enkele vrije dagen, werd ook terugbetaald. Ze mochten het zelfs met de eigen wagen rijden, maar de reis werd terugbetaald op basis van een normaal trein- of busticket.

Voormalig collega Gery Schoonaert deed in 1962 dienst bij de suikercampagnes in Moerbeke: 'Onze taak was de controle op de fabricatie en het eventueel voorkomen van fraude. Veel gevaar was daar niet voor want de tellen weegmeters waren zeer precies en door de douane verzegeld. Bovendien kreeg het bedrijf nog een strengere controle vanwege de Vereniging van Suikerfabrikanten van België. Wegnemingen en onderschuivingen gebeurden in het slechtste geval steeds buiten de fabriek tijdens de verscheping via de binnenvaart of dergelijke. In 1992 had de fabriek een productie van 1 miljoen kilogram witte kristalsuiker per etmaal of ongeveer een verwerking van 9 miljoen kilogram bieten per 24 uur, wat ongeveer 500 vrachtwagens van 20 ton betekent.'

GEEN VASTE POSTEN MEER

In 1986 viel de bewaking van de fabrieken en het samenstellen van vaste posten gedurende de suikercampagnes weg met de komst van de geautomatiseerde bandwegers en de geringe fiscale opbrengst van de suikeraccijns. Die taak was vanaf dan weggelegd voor de gewone accijnssecties. Zij controleerden de goede werking van de tellers en verifieerden de week- en maandaangiften van de vervaardigde en uitgeslagen suiker. De boekhoudkundige controle gebeurde door de controlesecties.

SUIKERACCIJNS OPGEHEVEN IN 1993

In tegenstelling tot de sacharosenaccijns werd de glucoseaccijns al afgeschaft in 1963. Het feit dat er alleen accijnzen geïnd werden op sacharose, zorgde voor protest binnen de suikerindustrie. Zelfs de Europese Commissie vond dat er sprake was van discriminatie. Er waren twee mogelijkheden: ofwel accijnsrechten innen op alle soorten suiker of de nog bestaande accijns afschaffen.

Onze administratie raadde in 1979 al aan dat het interessanter zou zijn om de suikeraccijns af te schaffen. De administratieve kosten liepen te hoog op in verhouding tot de inkomsten via suikeraccijns. Het instellen van glucoseaccijns was technisch moeilijk. Er was ook een toenemende druk vanuit de hoek van de suikerfabrikanten om de discriminatie weg te werken en de EG-commissie drong aan op afschaffing van de suikeraccijns.

Bij het openen van de binnengrenzen in 1993 werden meer drastische beslissingen genomen en sneuvelden de accijns op suiker en de controle in de suikerfabrieken definitief.

Bronnen:

1. 'Histoire des finances publiques en Belgique, Institut belge de Finance Publiques', 1950
2. Leonard Lamote, 'De Belgische douane in functie van de Belgische Staat en van de Europese', Hoger Instituut voor Bestuurs- en Handelswetenschappen, Brussel 1960
3. Joseph Kustermans, 'Suiker en accijns op suiker: een internationale en economische benadering', stagerapport 1963-1964
4. Artikels en getuigenissen uit De Schakel, personeelsblad voor en door douaniers: 'Op campagne in de suikerfabrieken (1 en 2)', jg. 42 – magazine nr. 7 en 8 van 1992 en 'Het zoete verleden', jg. 53 – magazine nr. 11 van 2003.
Zie ook www.DASCHAKEL.be

BRUIKLENEN ZITTEN IN DE LIFT

DOOR FRANCIS HUIJBRECHTS

Eén aspect van onze werking dat een stevige deuk kreeg tijdens de strikte coronamaatregelen, was de bruiklenen die het D&A-museum met enige regelmaat ter beschikking stelde.

Het kon daarbij gaan om objecten, foto's, archiefstukken of tentoonstellingsmateriaal en dat voor activiteiten vanuit Douane en Accijnzen, IACM, andere musea, productiehuisen voor films of series, gemeentebesturen of heemkringen ... Waar we voordien soms werkingsjaren hebben gehad met 15 bruiklenen of meer viel dat gegeven eigenlijk compleet stil vanaf maart 2020.

Maar er komt geleidelijk weer meer leven in de brouwerij. Zo stond de eerste bruikleen vanuit het D&A-museum in 2023 in het teken van de Werelddouanedag op 26 januari. Er werd op vraag van de collega's van de Dienst PR & Communicatie in Brussel voor enkele dagen een kleine expo opgesteld in Financiecentrum North Galaxy in Brussel. Meteen een goede manier om de ambtenaren van de andere algemene administraties binnen de FOD Financiën te laten kennismaken met de werking van de AAD&A. Onze bijdrage omvatte onder meer enkele objecten in verband met de smokkel van drugs en accijnsfraude in heden en verleden en een paspop in het actuele uniform voor een douanier van niveau C.

*Mini-expo in de North Galaxy tijdens
Werelddouanedag op 26/1/2023.
(©Bruno Kayaert)*

// BRUIKLENEN ZITTEN IN DE LIFT

Intussen vraagt ook het Directoraat-generaal Belastingen en douane-unie (TAXUD) om ondersteuning tijdens een Open Day bij de Europese Commissie in Brussel op 6 mei 2023. Zo zullen we dus mogelijk ook het iconische Berlaymont gebouw aan de Wetstraat aan onze vele locaties kunnen toevoegen. Onze bruikleen zal daarbij grotendeels overeenkomen met de stukken die we voor de Werelddouanedag ter beschikking hebben gesteld. De dag daarna, 7 mei, toont het D&A-museum ook objecten tijdens de Vlaamse Havendag in Antwerpen.

Tenslotte is er de smokkelvest voor graan die sinds 2014 wordt gebruikt in een tentoonstelling rond de Eerste Wereldoorlog en Nederland in Huis Doorn. Na zijn verbanning in 1918 resideerde de Duitse keizer Wilhelm I tot aan zijn dood in 1941 in dit landgoed in de provincie Utrecht. De smokkelvest, blijkbaar een uniek en gegeerd museumobject, wordt vanaf dit jaar opnieuw uitgeleend, al blijft het dichterbij huis. De vest krijgt een plekje in een expo over de Scheldemetropool tijdens de Tweede Wereldoorlog, in het Antwerpse MAS.

*Mini-expo in de North Galaxy
tijdens Werelddouanedag op 26/1/2023.
(@Bruno Kayaert)*

AMERIKAANSE DOUANIER SCHRIJFT MOBY DICK

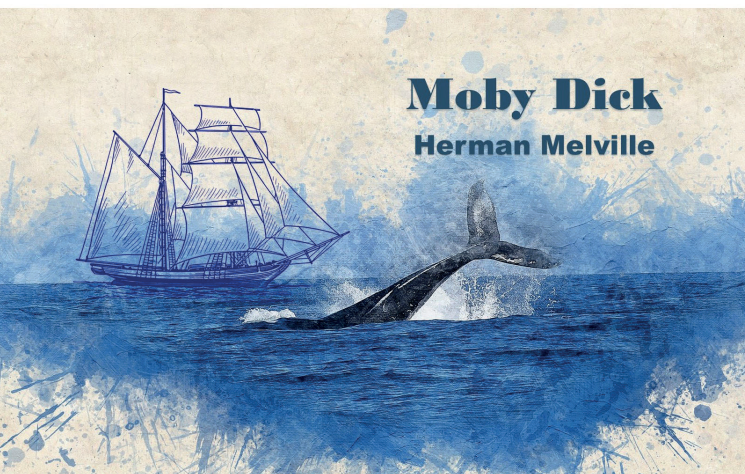
DOOR ANNE VAN PUYMBROECK

Net als Nathaniel Hawthorne, een andere grote Amerikaanse schrijver, verdiende Herman Melville tijdens een belangrijke periode in zijn leven de kost als douanier. 'Moby Dick' is één van Hermans beroemdste werken, waarin hij vertelt over de wraakzuchtige kapitein Achab die op zoek gaat naar de witte walvis omdat die hem zwaar heeft verminkt.

Herman werd in 1819 geboren in de haven van New York. Hij was de zoon van een importeur en handelaar, die bovendien een begenadigd verteller was. Herman luisterde maar wat graag naar die verhalen en bij gebrek aan verhalen van zijn vader, ontpopte de jongen zich tot een verwoed lezer. Zo was Herman tijdens zijn kinderjaren verslingerd aan de boeken van James Fenimore Cooper: 'De laatste der Mohikanen' las hij, bijvoorbeeld, in één ruk uit.

Toen Herman pas 13 jaar oud was, overleed zijn vader. Aangezien diens zaak failliet werd verklaard, moest Herman de school verlaten en op zoek gaan naar werk. Zijn aangename jeugd jaren waren echt voorgoed voorbij. Hij moest alle mogelijke baantjes aannemen om de rest van het gezin van de broodnodige financiële middelen te voorzien.

Op zijn 19de nam hij een resolute beslissing en ruilde de kade in voor een ruw zeemansleven en monsterde hij aan als scheepsjongen op een koopvaardijship naar Liverpool. Tijdens de volgende job als harpoenier voer hij zelfs vier jaar mee als walvisvaarder op de 'Acushnet'. De tocht leidde hem naar Rio de Janeiro, Kaap Hoorn en de kusten van Zuid-Amerika. Toch was Herman niet gelukkig met de condities aan boord en toen het schip aanlegde op een van de Markieze eilanden (juli 1842), deserteerde hij samen met een vriend, anderhalf jaar nadat ze voor het eerst aan boord gingen. Ze doolden rond op het eiland en kwamen per vergissing terecht bij de Typees, een stam die gekend was voor hun kannibalisme. Een maand lang werden ze hier gevangen gehouden tot ze bevrijd werden door de bemanning van een Australisch walvischip.

'Moby Dick', ongetwijfeld het bekendste werk van Herman Melville.

Eenmaal terug thuis, raadden zijn moeder en zussen hem aan om zijn verhalen neer te schrijven. Dat was voor Herman het begin van een bloeiende carrière als schrijver. Zijn debuutroman 'Typee' (1846) was meteen een groot succes. Literairen waren in de wolken over zijn beschrijvingen van het leven van de kannibalen. Tot ver in de 20ste eeuw werd dit werk aanzien als één van zijn beste boeken.

Een jaar later trouwde Melville met Elizabeth Knapp Shaw en samen kregen ze vier kinderen. In 1850 verhuisde hij met zijn gezin naar het platteland en proefde hij van het plattelandsleven in de buurt van Pittsfield, Massachusetts. Daar raakte Melville ook zeer goed bevriend met een andere beroemde schrijver, Nathaniel Hawthorne, bekend van 'The Scarlet Letter' of vrij vertaald 'De Rode Brief'. Hawthorne had voordien onder meer gewerkt in het douanekantoor van Boston en hij was toen net om

politieke redenen ontslagen als Surveyor for the District of Salem and Beverly en Inspector of the Revenue in de haven van Salem in

*Portret van Herman Melville
door Joseph Oriel Eaton,
1870.*

Massachusetts. Hawthorne stortte zich daarop volledig op het schrijven.

Wellicht bracht Hawthorne Herman Melville op het idee om douanier te worden. In 1847 had Melville zijn zeemansleven al ingeruild voor een leven aan wal, maar toen hij ondervond dat zijn laatste werk 'Moby Dick' (1851) niet het verhoopte succes had, geraakte hij meer en meer in de geldzorgen. Hij schreef nog korte verhalen voor tijdschriften zoals 'Bartleby, the Scrivener', over een klerk in Wall Street, en 'Benito Cereno', over de opstand op een Spaans slavenschip, maar hij was vooral naarstig op zoek naar een vast inkomen. Die wens werd ingelost toen hij in 1863 werd aangenomen als inspecteur van douane in New York. Hij verdiende 9 dollar (8,35 euro) per dag en zijn taak bestond in het toezicht op de werkzaamheden van de collega-douaniers in de haven.

In 1885 legde hij zijn functie neer en trok zich thuis terug, waar hij zijn boek 'Billy Budd, Sailor' afwerkte en twee bundels poëzie publiceerde op eigen kosten. Drie maanden later stierf Herman Melville op 28 september 1891.

Het duurde nog een kwarteeuw vooraleer Herman het respect kreeg dat hij verdiende in de wereldliteratuur. Ter gelegenheid van zijn honderdste geboortedag bogen literatuurwetenschappers zich over de werken van Melville en werden onder meer de boeken 'Moby Dick or The Whale' en 'Billy Budd' erkend als wereldliteratuur.

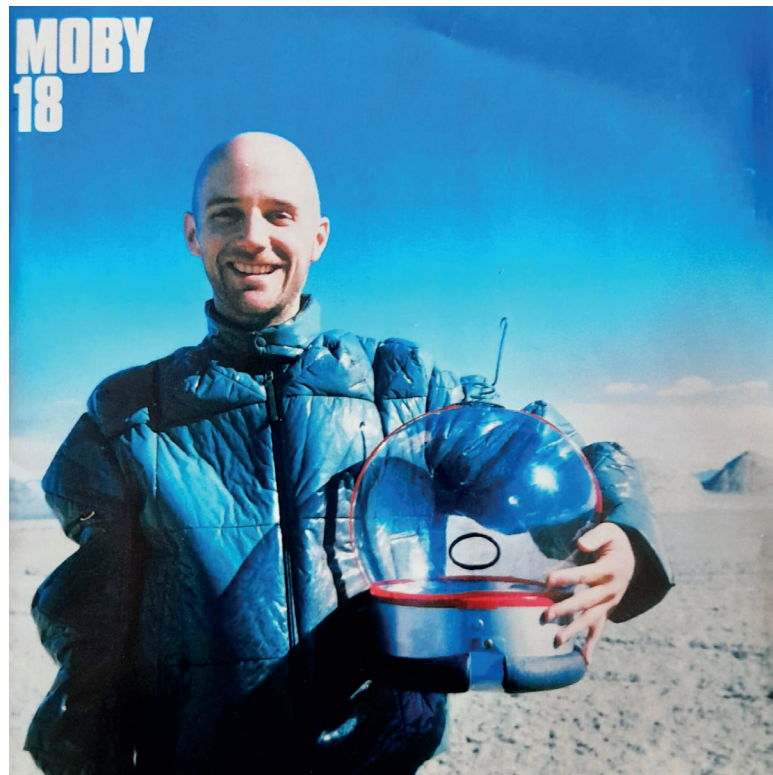
ENKELE LEUKE WEETJES

Voor jongere lezers van het Museumnieuws is het misschien fijn te weten dat Herman Melvilles achterachterneef, Richard Melville Hall, beter bekend is als de Amerikaanse muzikant 'Moby'. Hij ontleende zijn artiestennaam aan het boek 'Moby Dick'. Van zijn succesvolste albums verkocht hij wereldwijd miljoenen exemplaren. Het zit blijkbaar in de genen!

Een Londense uitgave van 'Moby Dick' uit 1851 werd bij het New Yorkse veilinghuis 'Sotheby Parke Bernet' in 1977 verkocht voor 53.000 dollar (ongeveer 49.578 euro) aan een Amerikaan. Het gaat over een driedelig werk en droeg nog de oorspronkelijke titel 'The Whale' (de walvis). Wat het boek zeker uniek maakt, is dat Melville er nog een persoonlijke opdracht in schreef voor één van zijn metgezellen aan boord van de 'Acushnet'.
(Gazet Van Antwerpen, 3/2/1977)

Bronnen:

- Magazine De Schakel, april 1965, 'Douanier Herman Melville'
- Britannica.com: Herman Melville, Books, Facts, & Biography
- Buchbar.be: Herman Melville: op zoek naar zijn boeken?
- Boekbeschrijvingen.nl: de boeken van Herman Melville op volgorde
- Wikipedia.org: Herman Melville

Moby's zesde album, '18' uit 2002.

BOTERSMOKKEL ONDERWERP VAN EINDWERK

DOOR FRANCIS HUIJBRECHTS

Toch een wat apart bezoek op 1 maart 2023 in het D&A-museum door twee studentes van de Thomas More Hogeschool in Mechelen. Esmée de Kinderen en Femke Elsen hebben allebei reeds een diploma hoger onderwijs op zak, maar momenteel volgen ze ook nog een opleiding videojournalistiek.

Hiervoor willen ze als eindwerk een documentaire maken over de botersmokkel in de periode 1947-1968. In de onderzoeksfase kwamen ze logischerwijze terecht bij het D&A-museum. Uiteraard zijn ze bij ons aan het

goede adres voor de nodige historische duiding, enkele anekdotes en beeldmateriaal over die woelige jaren.

Een en ander resulteerde uiteindelijk in een interview met onze conservator. Delen daarvan werden opgenomen in de reportage die overigens tegen 21 maart moest worden afgewerkt. We wensen hen alvast veel succes bij hun studies en misschien zien we de beide jongedames binnenkort als volwaardige journalistes in de media verschijnen.

*Alles wordt in gereedheid gebracht voor het interview.
[©Bruno Kayaert]*

DENNENBURG: TOPLOCATIE VOOR ONZE EXPO

DOOR FRANCIS HUIJBRECHTS

Midden februari werd de expo 'Van knappe koppen en scherpschutters' overgebracht naar Kasteel Dennenburg in Kapellen. Zo hebben we eindelijk nog eens een expo buiten de muren van ons eigen museum, want dat was inmiddels al een tijd geleden.

We wisten dat het OPF Kapellen een geschikte en erg relevante locatie zou zijn voor deze tentoonstelling, maar we zijn toch aangenaam verrast door de positieve reacties die we daarover krijgen. Uiteraard is dit een uitstekende gelegenheid om de vele oudgedienden te bereiken die regelmatig in het OPF neerstrijken voor een hapje of een klapke. Naar aanleiding van onze tentoonstelling staan ze graag even stil bij de tijd dat ze zelf een cursus volgden in het Opleidingscentrum van de Douane en bij de daaropvolgende jaren in onze administratie.

Intussen ontvingen we echter ook al bezoekers uit onverwachte hoek, zoals een groep collega's en voormalige collega's uit de Oostkantons en Marche-en-Famenne en een delegatie vanuit de heemkring van Kapellen.

Medewerker Bruno Kayaert bij het opstellen van de expo.
(©Francis Huijbrechts)

Bestuursleden van de lokale heemkring brachten op 17 maart een bezoek aan de tentoonstelling in de voormalige Douaneschool in Kapellen.
(© Bruno Kayaert)

Er wordt bovendien regelmatig gereageerd op onze oproep voor beeldmateriaal in verband met het Opleidingscentrum van de Douane en dat is uiteraard een mooie aanvulling voor onze collectie. Hierbij kunnen we rekenen op de zeer gewaardeerde hulp van Ken Deryck, de recent aangestelde coördinator van het OPF

in Kapellen. Hij maakt immers ook scans van stukken die worden meegebracht en bezorgt ons die dan via e-mail.

Gezien het succes van deze tentoonstelling hebben we overigens in overleg met het OPF beslist om ze te verlengen tot 21 juli 2023.

DOUANELOODJES LEGGEN HET LOODJE

DOOR SARA VAN COTTHEM

Tijdens de eindejaarsperiode van 2022 brachten enkele medewerkers van Controle 6 (de verificatiedienst op de grensinspectiepost rechteroever) een 'cadeautje' mee voor ons museum: een hele doos oude loodjes. Er werd immers recent een nieuw soort douaneverzegeling in gebruik genomen, wat de oude loodjes prompt de titel 'museumstuk' opleverde. Reden genoeg dus om even in de geschiedenis van de Belgische douaneverzegeling te duiken

HET ENE METAAL IS HET ANDERE NIET

Om te beginnen, kunnen we al een misverstand de wereld uit helpen: de recent afgedankte douaneloodjes waren blikken zegels. En ook de nieuwe verzegeling is niet van lood, wel van aluminium. Waarom spreken we dan van 'douaneloodjes'? Heel eenvoudig: de allereerste verzegelingen die de Belgische douane gebruikte, werden wel degelijk uit lood gegoten.

Belgisch douaneloodje van het 'officie' Station Moeskroen. Vermoedelijk dateert dit uit de tweede helft van de 19de eeuw. (©Bruno Kayaert)

Zo lezen we in een nota van 5 september 1903, door de inspecteur-generaal Algemene Zaken aan de plaatselijke directeurs gericht, volgende vraag: 'Gelieve te onderzoeken of de getalsterkte van bepaalde posten zou kunnen verminderd worden wegens de werkontlasting bij het gieten van loodjes.' In diezelfde nota werden de plaatselijke directeurs ervan op de hoogte gebracht dat 'de Administratie steeds over een zekere hoeveelheid gewone loodjes zal beschikken, die op die wijze zullen verdeeld worden, dat de douane een voorschot zal ontvangen op de gevraagde hoeveelheden voor het jaar 1904.' Uit deze nota kunnen we dus zeker concluderen dat de verzegelingen in die tijd effectief uit lood waren gegoten. Of we uit de formulering kunnen afleiden dat in het begin van de 20ste eeuw elke douanepost verantwoordelijk was voor de productie van de benodigde loodjes is echter heel wat minder duidelijk.

VLAAMSE KWALITEIT

Het gebruik van loden zegels en verzegelingen gaat terug tot in de middeleeuwen. De textielproductie in onze streken bloeide en het Vlaamse laken groeide uit tot een gekend kwaliteitsproduct, dat controle en waarborg noodzakelijk maakte. Het lakenlood deed zijn intrede: een loden verzegeling die door een keurmeester met een tang aan een rol stof werd aangebracht. Het lakenlood gaf enerzijds aan dat het om een kwaliteitsproduct ging, anderzijds vermeldde het ook waar de stof geproduceerd was.

Het gebruik van loodjes als verzegeling werd vervolgens een algemeen gebruik. Zo werden tot het midden van de 20ste eeuw zakloodjes gebruikt als afsluiting van graan, bloem, koffie, guano en kunstmest. De loodjes fungeerden in deze gevallen vooral als garantiezegel: was het zegel intact, dan kon de klant er zeker van zijn dat er tijdens het transport niet met de inhoud van de zak was geknoeid.

DRIE BELGISCHE MODELLEN

Aangezien loden verzegelingen dus een algemeen gegeven waren sinds de middeleeuwen, sprak het voor zich dat ook de Belgische douane bij haar oprichting van dit materiaal gebruik zou maken om goederen of voertuigen te verzegelen en dat voor uiteenlopende doeleinden. Het is echter niet duidelijk wanneer in de douanegeschiedenis werd overgestapt van de loden verzegeling naar blikken zegels.

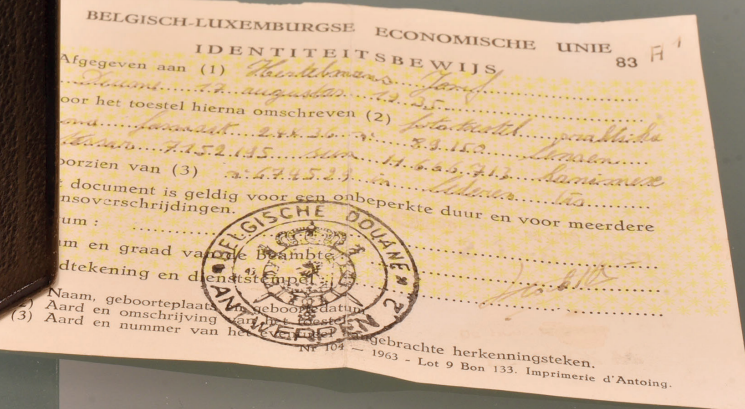
*Close-up van het douaneloodje aan het fototoestel
op de volgende pagina.(©Bruno Kayaert)*

// DOUANELOODJES LEGGEN HET LOODJE

Het fototoestel van een individuele reiziger werd in de jaren 1960 voorzien van een blikken douanezegel. Hiermee kon hij, bij terugkeer uit het buitenland, aan de Belgische douane bewijzen dat het toestel reeds voor vertrek zijn eigendom was.

(©Bruno Kayaert)

Wat wel vast staat, is dat de verzegelingen een uniek kenmerk dienden te hebben, dat niet – of toch moeilijk – kon nagmaakt worden. Een omzendbrief van 15 december 1951 leert dat onze administratie toen gebruik maakte van twee modellen, eentje voor accijnsgoederen, dat het opschrift 'ACC.' droeg, en eentje met de vermelding 'DOUANE'. Op beide loodjes stond daarnaast de heraldische leeuw afgebeeld. Later werd er nog een derde model toegevoegd, dat het opschrift 'METH' droeg en werd gebruikt bij de denaturatie van methylalcohol.

Het aanbrengen van het zegel gebeurde met een 'perfratang', waarbij 'iedere tang op het zegel een conventionele afdruk aanbrengt, die haar nummer en de plaats aanduidt waar ze in gebruik is.'

GIJ ZULT EEN GOEDE HUISVADER ZIJN ...

Dat er zorgvuldig moest omgesprongen worden met het verzegelmateriaal, bewijst de aandacht die – zowel in de omzendbrief van 1951 als in een later exemplaar van 2 oktober 1969 – wordt geschonken aan de verantwoordelijkheid van de beambten die het materiaal gebruikten en beheerden. Zo moesten de ambtenaren niet alleen zuinig zijn op hun materiaal, maar het mocht ook zeker niet in de verkeerde handen terechtkomen om fraude tegen te gaan. Zo stelt de omzendbrief van 1951 duidelijk dat de tangen zo omzichtig mogelijk dienden gebruikt te worden en dat het personeelslid die met de bewaring van het materiaal belast is 'persoonlijk verantwoordelijk is voor alle vastgestelde beschadigingen of verlies, zo hij de dader ervan niet kan aanwijzen of zo de beschadiging niet te wijten is aan slijtage of een constructiefout. Te dien einde zal het verantwoordelijk personeelslid dagelijks de staat van onderhoud nagaan van de tangen die hij ter beschikking van de hem onderhorige beambten stelt.'

*Een 'perfratang', gebruikt voor het sluiten van het blikken zegeltje, waarmee meteen ook de voor elke tang unieke opdruk werd aangebracht.
[©Bruno Kayaert]*

// DOUANELOODJES LEGGEN HET LOODJE

Dat het gebruik van de verzegeltang ondanks deze instructie niet altijd van een leien dakje liep, bewijst een later toegevoegde annex aan de omzendbrief van 1951: 'Er werd vastgesteld dat de meeste perfraverzegtangen onvoldoende onderhouden zijn en vooral niet regelmatig gesmeerd worden. Ook is gebleken dat sommige tangen gebruikt werden als hamer of breekijzer voor het openen van zware schuifdeuren van goederenwagens, camions, enz.' Of hoe creatieve ambtenaren zich probeerden te behelpen bij gebrek aan het juiste materiaal ...

*Douanier brengt een verzegeling
aan met de 'perfratang'.
(Archief De Schakel)*

NAAR EEN BENELUXZEGELTJE

Vanaf 1 januari 1970 wijzigde de administratie de vorm en aard van de metalen zegels en het verzegeltouw, zo staat te lezen in de omzendbrief van 2 oktober 1969. De verschillende modellen voor douane, accijnzen en methyalcohol verdwenen en er werd eenzelfde model ingevoerd voor de hele Benelux. Het nieuwe 'loodje' droeg het opschrift 'DOUANE' en 'BENELUX' en de letter van het land dat het zegel uitvaardigde (B, L of NL). Verder werd op de Belgische en Luxemburgse zegels de heraldische leeuw afgebeeld, terwijl het Nederlandse zegel het nationale wapenschild droeg.

Ook voor het verzegelingstouw was er vanaf dan speciale aandacht: het groene touw werd vervangen door 'geglansd vlasgaren', samengesteld uit drie getwijnde draden. In twee van deze draden werd een koperen draadje gevlochten, om het te onderscheiden van het touw dat in de handel werd verkocht. Aan het aanbrengen van de verzegeling, met de 'perfratang' wijzigde niets: bij het sluiten van de tang werd een reliëfafdruk aangebracht met de letters van het officie waar de tang werd gebruikt en het volgnummer van de tang in dat officie.

HET EINDE VAN DE TANG?

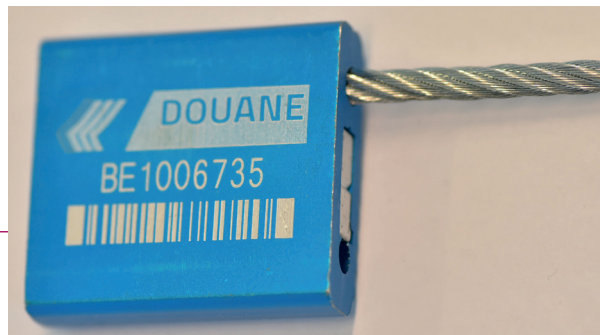
Met de introductie van de nieuwe zegels lijkt een einde te komen aan het tijdperk van de blikken zegeltjes en het gebruik – en vaak geknoei – met de ‘perfratang’. De blauwe ‘high security kabelzegels’ en gele ‘security kabelzegels’ bestaan uit een aluminium verzegelhuis waarop, naast het douanelogo, een uniek nummer en barcode staan. De stalen verzegelkabel heeft een diameter van 3,5 mm (high security) of 1,8 mm (security). Om het zegel te sluiten, volstaat het de kabel in een lus door het zegel te steken en zo ver mogelijk aan te trekken.

Voor wie toch met enige nostalgie aan de blikken zegeltjes en ‘perfratang’ terugdenkt, is er echter goed nieuws: ze mogen nog gebruikt worden wanneer het niet mogelijk is om de (high) security zegels te gebruiken, zoals bij automatische injectiesystemen.

*Het nieuwe ‘high security kabelzegel’ waarmee de blikjes en perfratang – bijna – naar de geschiedenisboeken worden verwezen.
(©Bruno Kayaert)*

Bronnen:

- Daschakel.be: Hendrik wint medaille van de Vlaamse overheid
- Hetlandvanaalst.be: een vijftiende eeuws loden zegel uit Ninove
- Etwie.be: wie zoekt die vindt zakloodjes
- Nota nr. 41.769, 5/9/1903
- Omzendbrief D.Z. 26.000 / D.I. 281.36, 15/12/1951
- Omzendbrief D.Z. 5.200 / D.I. 281.536, 2/10/1969
- Werkprocedure verzegeling CNECDA 2021.180, 16/11/2021
- Handleiding verzegeling

NIEUW UNIFORM VOOR HET D&A-MUSEUM

DOOR SARA VAN COTTHEM

De voorbije periode maakten we met de werkgroep Communicatie naartig werk van de vernieuwing en uitbreiding van de huisstijl en communicatiemiddelen van het D&A-museum.

Het eerste resultaat daarvan merkte u misschien al op in het vorige nummer van ons Museumnieuws: het oude logo werd vervangen door de 'museumbadge', een creatie van medewerker Bruno Kayaert waarover we in nr. 166 reeds berichtten.

Een vereenvoudigde versie van de badge vormt voortaan het nieuwe logo van het D&A-museum. In nr. 169 informeerden we u ook al over de verhuis én restyling van de website van ons museum.

We gingen op hetzelfde elan verder en namen het briefpapier, de flyer en de banner in de inkomhal van de Noordster onder handen.

Eerder in dit nummer las u al hoe het D&A-museum vaak stukken in bruikleen geeft, onder andere voor evenementen binnen de eigen administratie.

Op deze manier maken we bezoekers aan, bijvoorbeeld, de Vlootdagen of Vlaamse Havendag warm voor een écht bezoek aan het museum. En alhoewel 'digitaal' tegenwoordig hét toverwoord is, hebben mensen toch graag nog iets in handen waarop ze kunnen terugvallen. Vandaar dat de werkgroep een nieuwe flyer uitwerkte, die bij getoonde stukken op locatie kan meegegeven worden aan bezoekers.

// NIEUW UNIFORM VOOR HET D&A-MUSEUM

Wist je dat de douane veel meer doet dan in de luchthaven ongegeneerd in je bagage snuffelen of de brandstoftank van je auto controleren op rode gasolie? Niet? Dan ben je niet alleen!

Zo'n controle is ook niet het moment om uitgebreid uit te leggen waarom we dat doen, noch welke bevoegdheden we verder nog hebben.

Tijdens je bezoek aan het Nationaal Museum van Douane en Accijnzen in Antwerpen grijpen we die kans natuurlijk wél. We nemen je mee door de geschiedenis van de Belgische douane vanaf 1830 tot vandaag.

Met vier thema's als rode draad – de ambtenaar, de smokkelaar, de grens en de goederenstroom – serveren we je boeiende verhalen en anekdotes, geïllustreerd met tientallen voorwerpen, documenten en foto's.

In dezelfde stijl werd een banner gemaakt die het oude exemplaar in de inkomhal van de Noordster vervangt én die kan gebruikt worden om extra zichtbaarheid te creëren op evenementen.

Voor de realisatie van deze nieuwe huisstijlproducten (logo, briefpapier, banner en flyer) konden we rekenen op de creativiteit en inzet van Hannes Deblauwe (Fedopress), waarvoor we hem enorm erkentelijk zijn.

De nieuwe flyer van het D&A-museum.

Tot slot wilden we ook graag iets doen aan de zichtbaarheid van het museum in de Ellermanstraat. We horen immers vaak van bezoekers dat ze hebben moeten zoeken omdat aan de buitenzijde van de Noordster niet te zien is dat het D&A-museum er gevestigd is. Een euvel dat uiteraard iets minder makkelijk te verhelpen was dan het maken van een nieuwe flyer. Gelukkig kon het museum rekenen op de steun van de afdeling Logistiek van de stafdienst B&B: ze zagen ons voorstel om een infobord in de voortuin van het gebouw te plaatsen meteen zitten en engageerden zich om dit ook effectief gerealiseerd te krijgen. Ook aan de achterzijde van de Noordster werd belettering aangebracht. Onze oprechte dank dus aan het team van Frank Willekens!

Niemand die nu nog moet twijfelen waar ons museum zich bevindt. (@Sara Van Cotthem)

